

بسم الله الرحمن الرحيم

عوامل وسعت روزی مادی و معنوی انسان در اسلام

مهسا عظیمی خوشرودی^۱

چکیده

رزق و روزی همان عطا و بخشش پی در پی و همیشگی از جانب خداوند سبحان است که از آن نفع برده می‌شود، خواه مادی باشد خواه معنوی. هدف از این پژوهش بیان عوامل وسعت روزی مادی و معنوی انسان از آیات و روایات است. همچنین پرداختن به این نکته مهم که حکمت تفاوت روزی انسان‌ها در چیست و چه عواملی در گشایش وسعت روزی انسان می‌تواند موثر باشد. عواملی مانند پرداخت صدقه موجب فزونی روزی می‌شود و مفهوم وسیعی دارد شامل انفاق و احسان مالی و همچنین شامل کمک یدی و فکری هم می‌شود. از جمله نتایج مهم این پژوهش می‌توان به این نکته اشاره کرد که با توجه به اینکه فقط خداوند رازق است روزی انسان‌ها را تضمین کرده است اما این مغایرتی با تلاش و تدبیر برای جلب رزق ندارد؛ و تلاش و تدبیر اختیاری انسان به خواست حضرت حق در جریان روزی وی دخیل است. روش نگارش در این پژوهش به صورت توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای بوده است.

کلید واژه‌ها: اسلام، انسان، روزی، مادی، معنوی.

مقدمه

محبت خداوند به مخلوقات و بندگانش از همه بالاتر است بر اساس این محبت برای انسان دو نوع رزق قرار داده است که به این دو نوع رزق هم در قرآن و هم در روایات و ادعیه اشاره شده است یک رزق پروردگار رزق مادی است که رزق ظاهری و اشکار است و انسان با نشستن بر سر سفره این دو رزق و با راهنمایی‌های اهل بیت علیه السلام به سعادت و خیر در دنیا و آخرت میرسد از جمله رزق مادی میتوان به درآمد وسیع حلال و منزل خوب و آباد و مرکب خوب اشاره کرد و از نمونه رزق های معنوی علم و دانش و ایمان و حب عبادت و خلوص نیت و توفیق شهادت و همسر و فرزند صالح رانام برد بنابراین رزق و روزی مادی و معنوی عنایتی از جانب پروردگار است که علاوه بر آن چه خداوند آن را مقدر فرموده، عواملی هم وجود دارد که انسان با عمل به آن‌ها می‌تواند توفیقات

^۱. طلبه حوزه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها آمل.

مادی و معنوی‌اش را افزایش و وسعت و برکت دهد. این موضوع از نظر علوم مختلف روان‌شناسی، قرآن، علم اقتصاد و قابل بررسی است و نگارنده در نظر دارد آن را از منظر اسلام بررسی کند و به این سؤال پاسخ دهد که عوامل وسعت روزی معنوی و مادی انسان در اسلام چیست؟

حضرت آدم از زمان خلقتش تا قبل از اینکه به زمین هبوط کند از روزی‌های بهشتی بهره‌مند بود. انسان قبل از تولدش یعنی در همان دوران جنینی که در شکم مادر است، نیاز به روزی داشته و خدای مهربان او را در شکم مادر هم بهره‌مند از روزی نموده است. از بدو تولد هم از شیر تغذیه می‌کند که آن نیز روزی است که از جانب پرورگار عنایت شده است و در طول عمر او روزی‌اش را معین و مقدر کرده است. در تفسیر المیزان سوره جمعه آیه ۱۱ با اینکه خداوند رزق بندگان را تکفل کرده ولی بنده بدون تلاش نمی‌تواند انتظار نزول رزق داشته باشد و دعایش مستجاب نمی‌شود پس تلاش عامل وسعت رزق است در تفسیر المیزان آیه ۳۷ سوره آل عمران رزقی که از ناحیه خداوند است. همچنین در کتاب تفسیر نمونه آیت الله مکارم شیرازی، سوره طلاق آیه ۳ می‌فرماید «و او را از جایی گمان ندارد روزی می‌دهد.» چرا که خداوند قادر مطلق است و فرمانش در همه چیز نافذ است و هر کاری را اراده کند به انجام می‌رساند به هر کس بر خداوند توکل کند و کار خود را به او واگذارد خدا کفایت امرش می‌کند و توکل را عامل جذب روزی و وسعت آن دانسته است. همچنین در سوره جمعه آیه ۱۱ اگر از این می‌ترسید که روزی شما بریده شود اشتباه می‌کنید خداوند بهترین روزی دهندگان است سوره فاطر آیه ۳ منبع اصلی و سرچشمه نعمت‌ها همان خالق است که از آسمان و زمین به شما روزی می‌دهد سوره سبأ آیه ۳۴ تا ۳۹ خداوند روزی را برای هر کس بخواهد وسعت می‌بخشد برای هر کس بخواهد تنگ و محدود می‌سازد و بهترین روزی دهنده است خالقیت و رازقیت اراده خداوند غالب است سوره ذاریات آیه ۲۲ درست است که تلاش و کوشش شرط بهره‌گیری از مواهب زندگی است و تنبلی و سستی مایه محرومیت و درماندگی است ولی این هم اشتباه است که حرص و ولع کارهای بی‌رویه روزی را افزایش می‌دهد و غفت و متانت و خویشتن داری روزی را کم خواهد کرد. همچنین در آیه ۳۷ آل عمران مریم در جواب زکریا به این غذاها و روزی‌ها از طرف خدا، پرهیزکاری عامل جلب و وسعت روزی است. در تفسیر نور آیه ۳۷ آل عمران نیز رزق پاک در سایه عبادت است، در سوره یونس آیه ۳۱ خداوند آسمان و زمین را در رزق و ارتزاق انسان دخالت داده است در سوره هود آیه ۶ رزق به دست خداست در برابر دیگران گردن خم نکنیم. در تفسیر نور سوره فاطر آیه ۳ رازق اوست ولی از طریق اسباب طبیعی رزق می‌دهد. ... در مقاله درآمد حلال و انقلاب اقتصادی امام صادق علیه السلام فرمودند به راستی خدای عزوجل همراه با آفرینش مخلوقات روزی آنان را از حلال و دلپذیر آفریده است پس هر کس از روزی حرام رگیرد از روزی حلال او کاسته می‌شود یعنی دوری از حرام عامل وسعت روزی حلال می‌شود و برعکس همچنین طبق روایت پیامبر

صلوات الله علیه صبحگاهان در جستجوی روزی رفتن موجب برکت و موفقیت بیشتر در کسب روزی است اظهار بی‌نیازی به خلق کردن و تکیه به تلاش و نیروی خود داشتن و توکل به خداوند موجب افزایش روزی است انواع کار و تلاش که مورد تایید تشویق اسلام برای وسعت روزی است تجارت و کشاورزی است البته تجارت با دانستن مسائل فقهی که پیامبر اکرم فرمودند ۹ دهم روزی در طلب تجارت است امام صادق علیه السلام در مورد کشاورزی فرمودند گنج‌های خداوند در زمین وجود دارد. در مقاله کار و تلاش در پرتو آموزه‌های دینی کار و تلاش کردن یکی از عوامل بسیار مهم در ایجاد روحیه نوآوری و شکوفایی انسان است و در واقع طلب روزی کردن خودش عامل پیدایش وسعت روزی است در این مورد روایتی از امام صادق علیه السلام که فرمودند در مورد شخصی که کار و تجارت را ترک کرده و به عبادت مشغول است امام سه مرتبه فرمودند عمل شیطان این کار کار شیطانی است نه کار خدایی آیا نمی‌داند کسی که طلب روزی را ترک کند دعایش مستجاب نمی‌شود. نگارنده در نظر دارد با توجه به این منابع نامبرده در مورد موضوع عوامل وسعت روزی مادی و معنوی از منظر اسلام تحقیق کند.

عواملی وجود دارند که عدم توجه به آن‌ها و رعایت نکردنشان موجب تنگی و فقر مادی و معنوی می‌شود و این خود عوارضی برای فرد و خانواده و جامعه دارد. مثلاً شخصی که بر اثر کسالت و تنبلی از تلاش کردن برای کسب روزی حلال و افزودن بر توفیقات مادی و معنوی‌اش سر باز می‌زند و غفلت می‌کند و از طرفیان خود عقب می‌ماند. در حالی که به تقصیر خود در این مسائل بی‌توجه است؛ دچار حسادت نسبت به دیگران به خاطر توفیقات آن‌ها می‌شود. در نتیجه مشکلات روحی و افسردگی پیدا می‌کند و آرامش خود و خانواده را به خطر می‌افکند و همچنین فواید کسب وسعت روزی که عزت و بی‌نیازی و رفاه و آسایش است را از خود و خانواده دریغ می‌کند. حال آن که اگر درهای وسعت روزی را به سوی خود می‌گشود. هم به زندگی عزتمند خود دست می‌یافت و هم توفیق دست‌گیری و یاری نیازمندان و شرکت در کارهای خیر را نصیب خود می‌کرد. ولی شخصی که بر اثر عاملی از عوامل، دچار تنگی روزی گردد از فواید وسعت روزی مادی و معنوی محروم می‌گردد.

همچنین هدف نویسنده از نگارش این مقاله، آگاهی و پاسخ به پرسش‌هایی که در ذهن نگارنده است و همچنین شناساندن عوامل وسعت رزق و روزی و ارائه راهکار برای رسیدن به آن برای ایجاد گشایش در زندگی مادی و معنوی انسان...

مفهوم رزق و روزی

روزی از ماده (رزق) در لغت، به معنای عطا و بخشش مستمر آمده است و از آن تعبیر به روزی می‌شود^۱ و در اصطلاح عبارت است از: هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است در واقع رزق موهبت و بخشش است از ناحیه خدای متعال به بندگان، بدون اینکه استحقاق آن را داشته باشند. از آنجا که به هرگونه بهره‌ای که خداوند نصیب بندگان می‌کند اعم از مواد غذایی، مسکن، پوشاک و یا علم و عقل و فهم و ایمان و اخلاص رزق گفته می‌شود،^۲ رزق تنها رزق مادی نیست بلکه شامل رزق معنوی نیز می‌شود. قرآن درباره شهیدان می‌فرماید: آنها زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی می‌برند) روشن است که روزی شهیدان آن هم در جهان برزخ نعمت‌های مادی نیست بلکه همان مواهب معنوی است.^۳

عوامل اخلاقی و رفتاری وسعت روزی مادی و معنوی انسان

در ادامه به برخی از عوامل اخلاقی و رفتاری وسعت روزی مادی و معنوی انسان اشاره می‌شود.

الف) اخلاق خوب و پسندیده

یکی از عوامل اخلاقی و رفتاری وسعت روزی مادی و معنوی انسان، اخلاق خوب و پسندیده می‌باشد. در این باره امام صادق علیه السلام فرمودند: «خوش اخلاقی جزئی از دین است و سبب زیاد شدن روزی می‌گردد.» حضرت علی می‌فرمایند: «گنج روزی در گستردگی اخلاق نیکو پنهان است»^۴

همچنین در بحث کار و تجارت و خرید و فروش داشتن اخلاق خوب با مشتری مانند بسته‌بندی جذاب و سایر عوامل افزایش فروش و سودآوری موثر می‌باشد بنابراین اخلاق و برخورد مناسب ابزاری اقتصادی برای کسب سود بیشتر است. حسن خلق و اخلاق پسندیده، موجب محبت خدا و خلق و منشأ مروت و فتوت و مردانگی است. هر که با خلق خدا اعم از خانواده خود «زن و فرزندان و خویشان» و رفیقان و همسایگان، خلق نیکو دارد و به اخلاق خوش معاشرت کند همه او را دوست می‌دارند و نزد هر کس محبوب و محترم است و بالنتیجه در دنیا رزق وسیع و در آخرت، مقام رفیع خواهد یافت «و باید این نکته را بدانیم» که خلق نیکو نه تنها زبان خوش است بلکه اتصاف

۱. دهخدا، لغتنامه، ج ۸، ص ۱۲۰۵.

۲. اذرنوش، لغتنامه، ص ۲۳۳.

۳. حرانی، تحف العقول، ص ۳۷۳.

۴. زهرا سهرابی، رزق و رزاقیت، ص ۸۷.

روح پاک به محبت و سیرت انصاف و مروت و عدل و امانت است و وفای به عهد و صدق و صفا و یکرنگی است و علم و حلم و معرفت و احسان به خلق است.^۱

ب) امانت‌داری و خیانت نکردن

از دیگر عوامل اخلاقی و رفتاری وسعت روزی مادی و معنوی انسان، امانت‌داری و خیانت نکردن می‌باشد. معلوم است کسی که به خیانت و نادرستی در بین مردم معروف شد در این دنیا نیز زندگانی بر او سخت و ناگوار خواهد شد و زندگی اجتماعی چرخ بزرگش بر محور اعتماد مردم به یکدیگر می‌چرخد و پایه بزرگ اعتماد هم بر امانت و ترک خیانت گذاشته شده است از پیامبر اکرم صلوات الله علیه روایت داریم که «ادای امانت رزق و روزی می‌آورد به خیانت مایه فقر است»^۲ از لقمان حکیم نقل شده «پسرم! امانت را ادا کن تا دنیا و آخرت تو سالم باشد و امین باش تا غنی شوی».^۳

ج) انفاق در راه خدا

از عوامل دیگر اخلاقی و رفتاری وسعت روزی مادی و معنوی انسان، انفاق کردن در راه خداست. یکی از چیزهایی که سبب گسترش روزی می‌شود انفاق از مال حلال است. بخشش مال در راه خدا، علاوه بر رشد روحی و ذخیره کردن ثواب برای آخرت، در همین دنیا نیز ثمراتی دارد که یکی از آن‌ها وسعت روزی است.^۴ خداوند متعال می‌فرماید: «وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ»^۵ هر چیزی را که در راه خدا انفاق کنید، خداوند جای آن را پر می‌کند و او بهترین روزی‌دهندگان است.» امام علی علیه السلام می‌فرمایند: «مواساء الاخ فی الله عز و جلّ تزید فی الرزق؛ کمک مالی کردن به برادر دینی، روزی را زیاد می‌کند».^۶

خداوند می‌فرماید: انفاق کنید تا بر شما انفاق کنم و وسعت به اهل و عیال و مردم بدهید تا بر شما وسعت بدهم، تنگ نگیرید که بر شما تنگ خواهم گرفت، ابواب رزق به عرش من در شب و روز باز است، من رزق را به بندهام بر اساس نیت و بخشش و صدقه و انفاقش نازل می‌کنم، هرکس دست باز داشته باشد، من هم نسبت به او دست

۱. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، حکمت عملی، ص ۹۰.

۲. حرعاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۳، ص ۲۲۷.

۳. طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۶، ص ۳۷۰.

۴. محفوظی، اخلاق اسلامی، ص ۱۷۷.

۵. سبأ: ۳۹.

۶. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۷۲.

دور می‌شود.^۱ رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمایند: «ذکر (لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم) فقر را برطرف می‌کند.»^۲ حمد و ستایش الهی موجب جلب روزی است. در یکی از خطبه‌های امام علی علیه السلام نیز چنین آمده است: «سپاس خداوندی را که حمد را کلید یادش و سبب افزایش فضل و نعمتش قرار داده است.»^۳

(ز) تضمین روزی

یکی دیگر از عوامل اعتقادی وسعت روزی مادی و معنوی انسان، تضمین روزی از جانب خداوند می‌باشد. پیامبر اکرم صلوات الله علیه می‌فرماید: «با پرداختن به کسب روزی تضمین شده از آنچه بر تو واجب شده است باز نماند زیرا آنچه قسمت تو باشد از دستت نمی‌رود و آنچه قسمت تو نباشد به آن دست نمی‌یابی در این مورد امیرالمومنین علی علیه السلام می‌فرماید: مردم نان خورهای خدایند خداوند روزی آنها را ضمانت و خوراکشان را مقدر کرده است همچنین می‌فرماید: روزی را بجوید زیراروی برای جوینده آن ضمانت شده است.»^۴ قرآن کریم در مورد تضمین روزی از جانب خداوند متعال و تاثیر توکل به او در سوره طلاق این چنین می‌فرماید: «واو را از جایی که گمان ندارد روزی می‌دهد.»^۵ چرا که خداوند قادر مطلق، فرمانش در همه چیز نافذ است و هر کاری را اراده کند به انجام می‌رساند و هر کس بر خداوند توکل کند و کار خود را به او واگذارد خدا کفایت امرش می‌کند. خداوند تضمین کرده مشکل پرهیزکاران را حل کند و آنها را از جایی که خودشان هم انتظار ندارند روزی می‌دهد. پس هر کس بر خدا توکل کند در نمی‌ماند و خداوند قادر به انجام این ضمانت است و وعده امید بخش به همه پرهیزکاران و توکل کنندگان، که سرانجام لطف الهی آن‌ها را می‌گیرد، از پیچ و خم مشکلات عبور می‌دهد و سختی‌های معیشت را برطرف می‌کند و ابرهای تیره و تار مشکلات را از آسمان زندگی آنها کنار می‌زند.^۶

(ح) نقش و تاثیر دعا در طلب روزی

از دیگر عوامل اعتقادی وسعت روزی مادی و معنوی انسان، دعا کردن به درگاه خداوند می‌باشد. (وسعت رزق) یکی از درخواست‌ها از درگاه الهی است امام علی علیه السلام دعا برای افزایش عمر و صحت بدن و وسعت رزق را

۱. مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۱۷۷، به نقل از محمودی و ملکی از کتاب مومن و وسعت روزی، ص ۶۰.

۲. اصول کافی، ج ۸، ص ۹۳، به نقل از محمودی و ملکی از کتاب مومن و وسعت روزی، ص ۶۰.

۳. محدثی، درس‌هایی از نهج البلاغه، دفتر سوم، ص ۵۰۸.

۴. ری شهری، منتخب میزان الحکمه ص ۲۳۳، ح ۲۵۵۱ تا ۲۵۵۵.

۵. طلاق: ۳.

۶. مکارم، تفسیر نمونه، جلد ۲۴، ص ۲۴۳.

یکی از فرصت‌ها برای بندگان به شمار می‌آورد خود امام علی علیه السلام بارها دست به دعا گشوده و خیر و برکت و رزق و رحمت از خدا خواسته است و یکی از بارزترین نمونه‌های رحمت برکت الهی باران است حضرت چنین دعا کردند «خداوندا! باران و برکت خویش و رزق و رحمت خود را بر ما بگستران»^۱

خداوند سرچشمه هر نعمت و بخشنده هر روزی است در کنار تلاش برای معیشت باید دست نیاز به درگاه او برد که کلید گنجینه همه روزی‌ها به دست اوست و خدای کریم عطا بخش بندگان است امیر مومنان علیه السلام در وصیت‌نامه‌اش به امام مجتبی علیه السلام فرمود: «خداوند کلید گنجینه‌هایش را در دست تو قرار داده به این گونه که به تو اجازه داده است از او درخواست کنی پس هرگاه خواستی، درهای نعمتش را با کلید دعا می‌گشایی و باران رحمتش را فرو می‌آوری او به تو اجازه داده دعا کنی و عهده‌دار اجابت شده است به تو فرمان داده تا از او بخواهی تا عطا کند و رحمت بطلبی تا ترحم کند.» همچنین امام سجاد علیه السلام در دعای بیست و نه صحیفه سجادیه در باب دعا در طلب روزی می‌فرماید: خدایا ما را در رزق و روزیمان، به یقین نداشتن، و در مدت زندگی مان به درازی آرزو آزمودی تا جایی که روزهای تو را، از روزی خواران خواستیم، و به آرزومان نسبت به عمر طولانی، در عمر سال خوردگان طمع بستیم، پس بر محمد و آل محمد درود فرست، و ما را یقینی صادقانه بخش که سبب آن از مشقت طلب روزی بی نیازمان کنی، و اطمینانی خالص به ما الهام کن، تا به خاطر آن از شدت رنج و تعب نگاهمان داری. و چنان کن که در قرآنت به صراحت وعده داده‌ای، و از پی آن وعده در کتابت سوگند یاد کرده‌ای، و ما را از دویدن دنبال رزقی که رساندنش را به ما متکفل شده‌ای باز دارد، و مانع پریشانی خاطر ما نسبت به آن چه ضامن کفایتش شده‌ای شود. پس چنین گفته‌ای و گفته تو حق و راست ترین و رساترین سوگند است. از کتاب شرح صحیفه سجادیه انصاریان.

این نکته هم گفتنی است: گاهی دعاها به اجابت نمی‌رسد چه در مورد رزق و روزی چه در مورد دیگر که دلیل خاصی دارد و نباید از دعا دست کشید و از فضل و رحمت الهی ناامید شد حضرت در همان وصیت‌نامه‌اش به امام حسن علیه السلام که دعا را کلید گنجینه‌های رحمت الهی معرفی کرده و مسئلت از خدا را به فرزند گرامی‌اش یادآوری می‌کند، می‌فرماید: «گاهی چیزی از خدا می‌طلبی ولی به تو داده نمی‌شود و بهتر از آن را به تو می‌دهند در دنیا یا آخرت گاهی دعایت به اجابت نمی‌رسد چرا که این برای تو بهتر است زیرا بعضی از خواسته‌های تو از خداوند چه بسا تباهی دین تو را در پی داشته باشد»^۲ «حضرت موسی علیه السلام فقیری را دید که از شدت تهیدستی، برهنه روی ریگ‌های بیابان خوابیده است. چون نزدیک او رفت؛ فقیر گفت: ای موسی! دعا کن تا خداوند

۱. سید رضی، نهج البلاغه، خطبه ۱۴۳.

۲. سید رضی، نهج البلاغه، نامه ۳۱.

متعال رزق اندکی به من بدهد، از بی‌تابی، جانم به لب رسیده است. موسی علیه السلام برای او دعا کرد و از آنجا (برای مناجات به کور طور) رفت. چند روز بعد موسی علیه السلام از همان مسیر باز می‌گشت، دید همان فقیر را دستگیر کرده‌اند و جمعیتی بسیار دورش گرد آمده بودند. موسی علیه السلام از مردم پرسید چه اتفاقی افتاده است؟ مردم گفتند: تا به حال پولی نداشته تازگی مالی به دست آورده و شراب نوشیده و نعره می‌کشد، نفس کش می‌طلبد و شخصی را کشته است. اکنون او را دستگیر کرده‌اند تا به عنوان قصاص، اعدام کنند.

خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ؛ و اگر خدا روزی را بر بندگانش وسعت دهد، در زمین سرکشی و ستم کنند.»^۱ پس موسی به حکمت الهی اقرار کرد و از جسارت و خواهش خود طلب آمرزش و توبه نمود. «قرآن پیوند روشنی میان مسائل معنوی و مادی برقرار می‌سازد و بازگشت به سوی خدا را مایه آبادانی و خرمی و سرسبزی و گسترش نعمت‌ها می‌داند. امام حسن عسگری علیه السلام می‌فرماید: «لَا يَشْغَلُكَ رِزْقٌ مَضْمُونٌ عَنْ عَمَلٍ مَفْرُوضٍ؛ مبدا سرگرم شدن تو به روزی ضمانت شده، تو را از کار واجبی باز دارد.»^۲

به طور کلی چنین است که بعضی اگر ثروتمند و برخوردار شوند چار آسیب دینی و اخلاقی می‌شوند برایشان همان بهتر که سطح زندگی شان پایین بماند پس برای افزایش رزق و روزی هم باید تلاش و کار کرد هم از خدای روزی رسان، روزی خواست.

مکن ز غصه شکایت که در طریق طلب به راحتی نرسید آنکه زحمتی نکشید (حافظ)

نتیجه گیری:

زندگی انسان در دنیا و آخرت بر پایه رزق ساماندهی می‌شود. از همین رو مهم‌ترین و اصلی‌ترین دغدغه انسان را تشکیل می‌دهد. از آنجایی که رزق و روزی از سوی خداوند تعیین و مشخص می‌شود هر کس بر آن است تا بداند چگونه می‌تواند شیوه‌ها و عوامل وسعت و افزایش آن را به دست آورد. از آنجایی که هیچ معلولی در جهان بدون علت عامل نمی‌باشد از این رو رزق نیز معلول عامل خود است رزق برای به وجود آمدن نیاز به علت دارد علتش نیز همان رحمانیت خداوند متعال می‌باشد. علاوه بر این عامل، رزق عوامل دیگری نیز دارد که باعث افزایش آن می‌گردد. اکثر مردم عامل افزایش رزق را تنها زیاد تلاش کردن می‌دانند، اما تلاش تنها عامل نیست بلکه بعد از آن عوامل دیگری نیز وجود دارد که وسعت روزی مادی و معنوی را در پی دارد. همین‌طور در رزقی که خود به سراغ انسان می‌آید این احتمال وجود دارد. بر اساس آموزه‌های وحیانی قرآن روزی و رزق تنها در دست خداوند

^۱ .شوری، آیه ۲۷.

^۲ . حرانی، تحف القول، ص ۴۸۹.

است و خداوند است که روزی هر کس را در اختیارش قرار می‌دهد روزی انسان‌ها را از آسمان و زمین تامین می‌کند خداوند به حکم الوهیت، خالقیت و ربوبیت وزی موجودات از جمله انسان را تامین می‌کند. و بر اساس قدرت و علم خود تقسیم می‌کند و روزی را بسط و قبض می‌دهد. بنابراین تفاوت روزی انسان‌ها بر اساس حکمت و علم و آگاهی خداوند به احوال بندگان و مشیت و تدبیر الهی در حق بندگان است. ولی هرگز این تفاوت در رزق به معنای تفاوت در شرافت نیست، از همین رو لازم است تا علی رغم تفاوت‌ها در ثروت و فقر مساوات در میان انسان‌ها مراعات شود. خداوند در اصل برای هر انسانی روزی مقدر شده‌ای قرار می‌دهد ولی عواملی موجب می‌شود دیر یا زود به دست آدم برسد یا کیفیت بهره‌مندی آن تغییر کند و این نعمت‌ها به شکل خیر و مثبت مورد استفاده شخص قرار نگیرد و یا موجبات گرفتاری او شود. همانطور که مثلاً عامل تقوا موجب برکت در رزق می‌شود پس به وسیله این عامل کیفیت روزی تغییر می‌یابد پس بهره‌مندی و برکت یافتن همان چیزی است که ما از آن به عوامل افزایش و وسعت روزی یاد می‌کنیم.

فهرست منابع

- (۱) ابن أبی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغة لابن أبی الحدید، قم: مكتبة آية الله المرعشی النجفی، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.
- (۲) اخلاقی، اسماعیل، «کار و تلاش در پرتو آموزه‌های دینی»، فرهنگ کوثر (ویژه اندیشه و سیره اهل بیت) شماره ۸۳، پاییز ۱۳۸۹، سال سیزدهم.
- (۳) اسکافی، محمد بن همام، تکامل و طهارت روح، قم: سازمان تبلیغات اسلامی. پژوهشکده باقر العلوم (ع). انتشارات نورالسجاد، ۱۳۸۸ ه.ش.
- (۴) انصاریان، حسین، شرح صحیفه سجادیه، انتشارات دارالعرفان، قم، چاپ سوم، ۱۳۹۷.
- (۵) بحرانی، کمال الدین میثم بن علی ابن میثم، شرح نهج البلاغه ابن میثم، بنیاد پژوهش‌های اسلامی مشهد، چاپ پنجم، ۱۳۹۷.
- (۶) حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، علی اکبر غفاری، قم: جامعه مدرسین، چاپ ۲، ۱۴۰۴ ق.
- (۷) حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ: اول، ۱۴۰۹ ق.
- (۸) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، دانشگاه تهران، تهران ۱۳۷۷.
- (۹) رضوانی، جابر، راههای گشایش و وسعت رزق، پیام حجت علیه السلام، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۸.

۱۰) سهرابی، زهرا، **رزق و رزاقیت**، مرکز نشر هاجر وابسته به مدیریت حوزه علمیه خواهران چاپ زلال کوثر، چاپ اول، بهار ۹۶.

۱۱) طباطبایی، محمد حسین، **تفسیر المیزان**، دفتر انتشارات اسلامی قم، ۱۳۸۶.

۱۲) علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، حکمت عملی، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای قم: انتشارات الف. لام. میم، ۱۳۸۵ ه.ش)
۱۳) قاسمی، محمد علی، **روزی حلال** (تاثیر مال و لقمه حلال و حرام بر سرنوشت انسان)، نورالزهرا چاپ کوثر، چاپ سوم ۱۳۸۸.

۱۴) قاسمی، محمد علی، **گشایش روزی** (عوامل رزق و روزی و برکت در زندگی)، نورالزهراء، چاپ کوثر، چاپ دوم، ۱۳۸۸.

۱۵) قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۷۴.

۱۶) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، قم: دارالحديث، چاپ اول، ۱۴۲۹.

۱۷) مامقانی، عبدالله، سراج الشیعه در آداب الشریعت، قم: رسالت یعقوبی، ۱۳۸۸ ه.ش.

۱۸) مجلسی، محمد باقر، **بحارالانوار**، دارالکتب الاسلامیه، ربیع الثانی ۱۳۸۶.

۱۹) محدثی، جواد، **درس‌هایی از نهج البلاغه**، بنیاد پژوهش‌های اسلامی - آستان قدس رضوی مشهد، ۱۳۹۳.

۲۰) محفوظی، عباس، اخلاق اسلامی، قم: مشهور، ۱۳۸۸ ه.ش.

۲۱) محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، دارالحديث، چاپ پنجم، ۱۳۸۴.

۲۲) محمودی، امیرملک، فاطمه، ملکی، **مومن و وسعت روزی**، منشور وحی، چاپ دوم، ۱۳۸۹.

۲۳) محیطی اردکانی، احمد، «**کسب روزی حلال**»، فرهنگ کوثر (ویژه اندیشه و سیره اهل بیت) شماره ۷۳، بهار ۱۳۸۷. سال یازدهم.

۲۴) مکارم شیرازی و همکاران، ناصر، **پیام امام امیرالمومنین علیه السلام**، انتشارات امام علی بن ابی طالب علیه السلام، چاپ اول، ۱۳۹۰.

۲۵) مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران: دارالکتب اسلامیه، ۱۳۷۵.

۲۶) مهدی پور، محمود، «**درآمد حلال و انقلاب اقتصادی**»، فرهنگ کوثر (ویژه اندیشه و سیره اهل بیت) شماره ۸۸، زمستان ۱۳۹۰، سال چهاردهم.